

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу ПАВЛУШЕНКА Станіслава Миколайовича
«Фрустраційна толерантність військовослужбовців Сил спеціальних
операцій до виконання завдань в умовах бойових дій», представленої
до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Серед усіх негативних психічних станів, що супроводжують життя військовослужбовця Сил спеціальних операцій (ССО), – стан фрустрації найскладніший. Виникаючи в ситуаціях, що нівелюють досягнення бажаних цілей, емоційно спустошуючи та розчаровуючи військовослужбовця, породжуючи стан глибокого смутку, фрустрація здатна стати джерелом неконтрольованого гніву, обурення, відчаю, психічного «зламу» і як результат, – породити тривалу депресію. Варто військовослужбовцю ССО відчути й усвідомити, що прикладені ним зусилля не дають змоги досягнути результатів, яких він прагне, стан фрустрації не заставить себе довго чекати.

Звичайно, як і будь-який психічний стан фрустрація не обов'язково має лише негативну органку. Нерідко психічний стан фрустрації є індикатором цілої низки проблем у житті військовослужбовця і як результат – стає стимулом до змін, мотивом для покращення способу життя, поштовхом до дії в ситуації безвиході. Російсько-українська війна переповнена прикладами, коли фрустрація ставала джерелом енергопотенціалу, а військовослужбовець, як слушно висловився полковник Сергій Богатирьов, у цьому психічному стані досягав неможливого, оскільки переставав усвідомлювати, що це неможливе.

Одразу наголошу, що за будь-яких життєвих обставин військовослужбовець ССО не має допустити, щоб стан фрустрації породив у нього почуття смирення, адже тоді її дія стає руйнівною. Автор дисертації цілком правий, коли наголошує, що особи зі слабкою нервовою системою, у яких домінує процес гальмування над збудженням або немає достатньо сильного процесу збудження, не здатні адекватно реагувати на фруструючу ситуацію.

У контексті вищевикладеного військовослужбовець ССО з високим рівнем фрустраційної толерантності є безцінним ресурсом в умовах бойових дій, оскільки здатний обирати адекватні засоби дії в ситуації невизначеності, приймати виважені рішення у критичних моментах бою, зберігати здатність чинити тривалий психологічний опір негативним чинникам і деструктивним впливам, активізовувати всі властивості уваги, не втрачаючи самовладання та ефективності дій на полі бою.

Зазначені вище аспекти утворюють загальне проблемне поле дисертаційного дослідження Станіслава Павлушкина й стають вагомим аргументом щодо його наукової актуальності та практично-прикладної спрямованості. Виконання дисертації в межах декількох науково-дослідних робіт, серед яких «Формування психічної стійкості військовослужбовців до бойових умов» (державний реєстраційний номер 0222U004184) та «Обґрунтування доцільного варіанта побудови системи психологічного забезпечення військ (сил) Збройних Сил України з урахуванням досвіду збройних сил провідних країн-членів НАТО» (державний реєстраційний номер 0222U200865) також засвідчує зацікавленість відповідних структурних підрозділів Міністерства оборони України в таких розробках.

Станіслав Павлушкин на сторінках дисертаційної роботи постає в образі фахівця, який не лише комплексно й детально бачить, розуміє та «відчуває з середини» специфіку професійної діяльності військовослужбовців ССО, але й конструктивно моделює психологічний експеримент щодо розвитку в операторів Сил спеціальних операцій належного рівня фрустраційної толерантності.

Дозволю собі поставити риторичне запитання: що є передумовою успішного психологічного експерименту? Передусім глибокий аналіз релевантних літературних джерел за тематикою дисертаційного дослідження, валідність психологічного інструментарію, вдало змодельовані експериментальні ситуації, наповнені особливим прагматичним смыслом і їх змістовна інтерпретація. Дисертант, ґрунтуючись на фундаментальних концептуальних вченнях, що проливають світло на природу фрустрації,

декодуючи її як психічний стан, що виражається у специфічних особливостях переживань і поведінки, викликаний об'єктивно непереборними, а подекуди й суб'єктивно сприйманими труднощами на шляху до вирішення бойового завдання, прагне встановити оптимальний фрустраційний поріг, межу фрустраційної терпимості окрім взятого військовослужбовця ССО, вихід за яку призводить до психічного зриву.

Повністю поділяючи думку Станіслава Павлущенка, що зовнішня фрустрація людини неминуча, мені приємно констатувати, що автор дисертації прагне відшукати «психологічний рецепт», який би не протидіяв її перетіканню в емоційну фрустрацію. З одного боку, відповідь на це непросте питання дисертант вбачає не у блокуванні чинників, що ведуть до появи фрустраторів, а у формуванні індивідуально-психічної стійкості до цього психічного стану. З іншого, – розвиваючи у військовослужбовців ССО засобами соціально-психологічного тренінгу здатність вбачати сенс власного життя, формувати автономність щодо небезпечних ситуацій, залишатися незалежною особистістю до зовнішніх виявів, щоденно відточувати професійно важливі навички в максимально реалістично змодельованих умовах, Станіслав Павлущенко в такий спосіб складні ситуації робить передбачуваними, знижує в досліджуваних стресовість новизни, що в підсумку забезпечує адаптованість до умов бойової обстановки.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в розроблені й апробації авторської методики «Прогнозування поведінки військовослужбовців Сил спеціальних операцій в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням» і програми розвитку фрустраційної толерантності військовослужбовців Сил спеціальних операцій до виконання завдань в умовах бойових дій «Іду на Ви», подальшому вдосконаленні підходів щодо змісту та значення фрустраційної толерантності операторів Сил спеціальних операцій до виконання завдань в умовах бойових дій.

Проводячи дослідження впродовж останніх трьох років, дисертант для участі у психологічному експерименті залучив 423 досліджуваних. Серед них: військовослужбовці військових частин Сил спеціальних операцій Збройних Сил

України (командир загону, заступник командира загону, оператори ССО різної спеціалізації), офіцери оперативного рівня підготовки Національного університету оборони України. Наявність такої вибірки зумовлена поставленою метою та завданнями дослідження, а її гетерогенність за професійною спеціалізацією підвищила зовнішню валідність отриманих результатів.

Важко не погодитися з автором дисертації в тому, що визначальним у бойовій діяльності оператора ССО є поведінковий компонент фрустраційної толерантності, завдяки якому реалізовуються поведінкові стратегії в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням. Саме він є регулятором його дій в ситуації небезпеки. Окресливши конструктивні та деструктивні поведінкові реакції на фрустрацію, Станіслав Павлущенко змістово розкриває їхню інтенційну спрямованість у ситуації смертельної небезпеки. Суттєво сприяє цьому розроблена та апробована авторська методика «Прогнозування поведінки військовослужбовців Сил спеціальних операцій в екстремальних умовах виконання завдань за призначенням», оскільки вона дає змогу визначати тип поведінки у фрустраційній ситуації за спрямованістю і типом реакції, а також декодувати рівень фрустраційної толерантності військовослужбовців окремого роду сил.

Загалом дисертаційне дослідження Станіслава Павлущенка чітко структуроване, логічно побудоване, характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструє вміння автора синтезувати емпіричний і теоретичний рівні наукового дослідження, порушувати й розв'язувати цікаві наукові завдання, аргументовано та переконливо доводити свою позицію. Опубліковані автором наукові статті повноцінно відображають основний зміст дисертації.

У цілому поставлені завдання дисертантом виконано, практична значущість роботи безсумнівна. Висновки побудовані на підставі результатів здійсненого дослідження, узагальнюють і підсумовують дисертаційні пошуки науковця, надаючи повне уявлення про всі розділи роботи.

Водночас, на наш погляд, як і будь-яке непересічне дослідження, ця робота відкриває простір для наукової дискусії:

1. Операючи на сторінках дисертації поняттями «фрустратор», «фрустраційний поріг», «фрустраційні переживання», «фрустраційні умови», «фрустраційна ситуація», варто змістовніше дослідити їхнє симбіотичне наповнення, розмежувати з іншими негативними психічними станами, а також показати силу деструктивного впливу на поведінкову активність військовослужбовців ССО, окреслити, коли психічний стан фрустрації набуває актуального вираження, а коли носить потенційний, очікувальний характер.

2. Установивши рівень вираженості досить значної кількості індивідуально-типологічних властивостей та психічних станів у досліджуваних осіб, було б важливо окреслити, які з них напряму впливають на фрустраційну толерантність військовослужбовців ССО, а які є просто бажаними й виступають фоном його психічної діяльності.

3. Розробивши проєктивну методику, що містить 30 рисунків-ситуацій, які дають змогу декодувати поведінкові стратегії військовослужбовців ССО у стані фрустрації, автор не показує наративні відповіді досліджуваних осіб на запропонований стимульний матеріал. Їх наявність уможливила б наочну презентацію домінуючого типу фрустраційної реакції військовослужбовця ССО з подальшим виробленням конструктивних шляхів розвитку його фрустраційної толерантності.

4. У тексті дисертаційної роботи мають місце повтори, стилістичні, граматичні та пунктуаційні неточності. Нерідкими є помилки у написанні прізвищ авторів, на чиї підходи спирається дисертант.

Висловлені зауваження не є принциповими й суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку цієї самостійної та цікавої наукової праці.

Висновок. Актуальність, обґрунтованість теоретичних позицій і висновків, що базуються на експериментально-діагностичному досліженні, композиційна цілісність, науковість та практична значущість дисертаційної роботи «Фрустраційна толерантність військовослужбовців Сил спеціальних операцій до виконання завдань в умовах бойових дій» відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», а її автор – ПАВЛУШЕНКО Станіслав Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

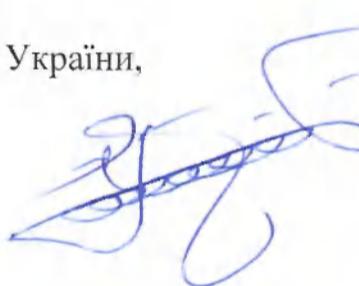
доктор психологічних наук, професор,

начальник кафедри суспільних наук

Національного університету оборони України,

полковник

«30» листопада 2023 року

Олег ХМІЛЯР

Підпис полковника Олега Хміляра засвідчує:

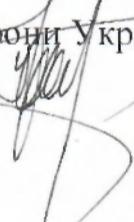
тимчасово виконуючий обов'язки

начальника адміністративного управління

Національного університету оборони України,

полковник

«20» листопада 2023 року

Андрій УШАКОВ

